

Bruselis, 2018 11 22
COM(2018) 757 final

KOMISIJOS ATASKAITA TARYBAI IR EUROPOS PARLAMENTUI

dėl augalinių baltymų gamybos plėtros Europos Sąjungoje

1. IŽANGA

Dėl augalinių baltymų gamybos ir tiekimo žemės ūkio maisto produktų sektoriuje ES lygmeniu vis kyla politinių diskusijų. Šia ataskaita siekiama įvykdyti priimant Reglamentą (ES) 2017/2393 Komisijos prisiimtą įsipareigojimą peržiūrėti augalinių baltymų pasiūlos ir paklausos padėtį ES ir išnagrinėti galimybes toliau plėtoti jų gamybą ekonomiškais ir aplinkai nekenksmingomis priemonėmis.

Be to, 2018 m. balandžio mėn. Europos Parlamentas priėmė ataskaitą, kurioje raginama parengti Europos baltyminių augalų propagavimo strategiją¹.

Šioje ataskaitoje analizuojant ES baltymų sektorių apibendrinamas Komisijos darbas, kurį ji atliko įgyvendindama tą įsipareigojimą. Į šį procesą buvo įtraukti apklausoje dalyvavę suinteresuotieji subjektai ir valstybių narių atstovai, vyko keturi praktiniai ekspertų seminarai Belgijoje, Rumunijoje, Prancūzijoje ir Nyderlanduose, o valstybėse narėse buvo surengtos dvišalės diskusijos ir atliktas ES gaminamų augalinių baltymų rinkos potencialo išorės tyrimas.

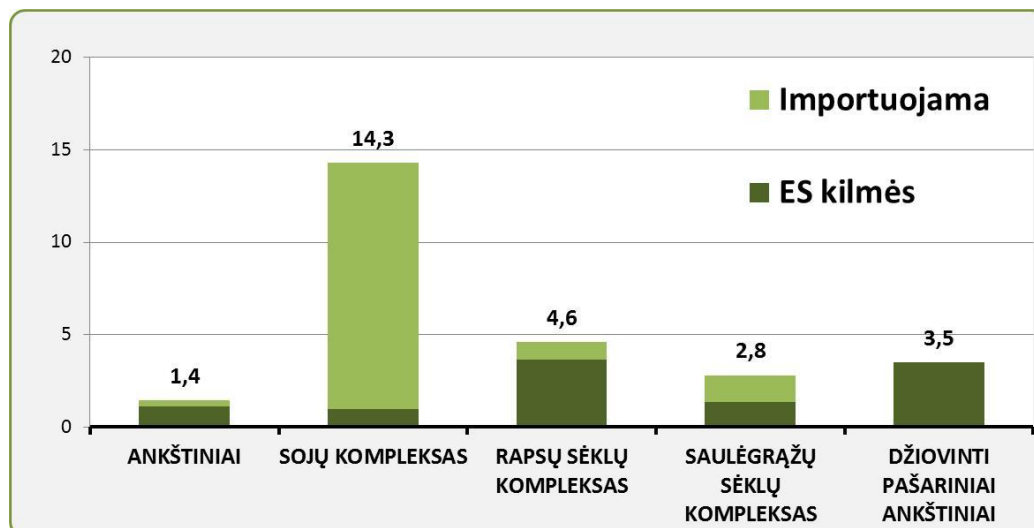
2. AUGALINIŲ BALTYMŲ PASIŪLA IR PAKLAUSA ES

Ataskaitoje daugiausia dėmesio skiriama daug baltymų turintiems augalams, kuriuose žalių baltymų kiekis sudaro daugiau nei 15 proc. (tai aliejingosios sėklos: rapsų sėklos, saulėgrąžų sėklos ir sojos; ankštiniai augalai: pupos ir pupelės, žirniai, lęšiai, lubinai ir kt.; ir pašariniai ankštiniai augalai: daugiausia liucerna ir dobilai) ir kurie sudaro apie ketvirtadalį visos žalių augalinių baltymų pasiūlos ES.

Nors grūdinės kultūros ir pievos sudaro didelę visos ES augalinių baltymų pasiūlos dalį, į šią ataskaitą jos nėra įtrauktos atitinkamai dėl nedidelio baltymų kiekio ir menkos svarbos rinkoje.

2016–2017 m. ES augalinių baltymų paklausa siekė maždaug 27 mln. tonų žalių baltymų (1 grafikas). Pašarų rinka yra svarbiausia pardavimo rinka (93 proc. dydžio²), į ją daugiausia tiekiami aliejingųjų sėklų miltų³.

1 grafikas Baltymų naudojimas ir jų šaltiniai ES 2016–2017 m. (mln. tonų žalių baltymų)

¹ 2017/2116(INI).

² Remiantis ekspertų vertinimais („Agrosynergy 2018“, bus paskelbta).

³ 2016–2017 m. ES baltymų balansas.

Šaltinis: ES Komisija. Kompleksą sudaro rupiniai, sėklos ir pupos

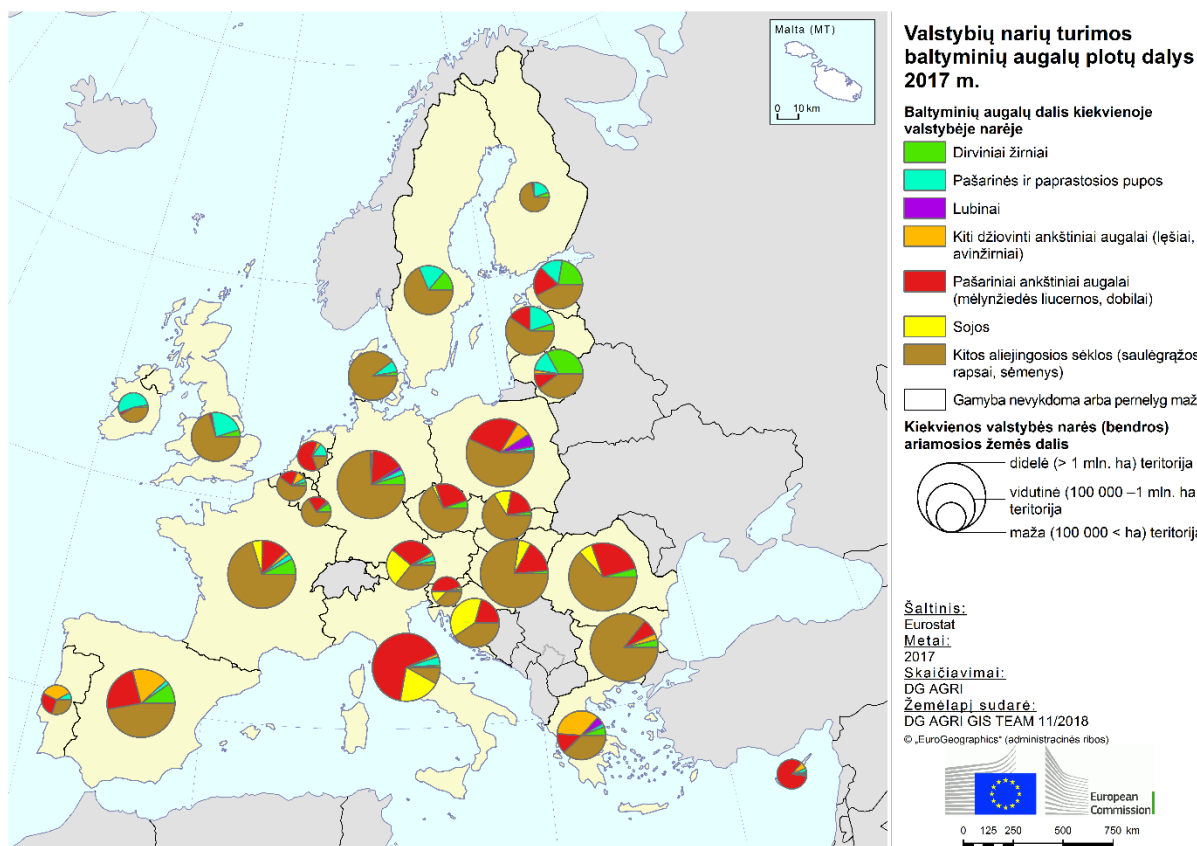
ES apsirūpinimo baltymais lygis labai skiriasi priklausomai nuo baltymų šaltinio (rapsų sėklų atveju – 79 proc., saulėgrąžų sėklų – 42 proc., sojų – 5 proc.). Taigi ES kasmet importuoja apie 17 mln. tonų žalių baltymų (iš kurių 13 mln. tonų yra baltymai iš sojų, o tai atitinka 30 mln. tonų sojų pupelių ekvivalentą), daugiausia iš Brazilijos, Argentinos ir JAV. ES taip pat importuoja 1,5 mln. tonų žalių baltymų iš saulėgrąžų sėklų ir iki vieno milijono tonų – iš rapsų sėklų, abiem atvejais daugiausia iš Ukrainos.

Nuo bendros žemės ūkio politikos (BŽŪP) reformos pradžios 2013 m. sojų auginimo plotai ES išplėsti dvigubai – iki beveik vieno milijono hektarų, o jų gamybos apimtis ES 2018 m. siekė 2,8 mln. tonų. Pagrindinės sojų gamintojos yra Italija, Prancūzija ir Rumunija.

Ankštinių augalų sektoriuje pastebima panaši teigiama tendencija: nuo 2013 m. jų gamyba ES beveik patrigubėjo ir 2018 m. pasiekė 6 mln. tonų (2,6 mln. ha). Svarbiausi ankštiniai augalai yra dirviniai žirniai ir paprastosios pupos, o lęšiai ir avinžirniai auginami tik nedideliuose plotuose. Didžiausios dirvinių žirnių gamintojos yra Prancūzija, Ispanija ir Lietuva, o paprastasias pupas augina Jungtinė Karalystė ir Prancūzija.

2003–2018 m. rapsų sėklų (svarbiausios ES auginamos aliejingųjų sėklų rūšies) auginimo plotas padidėjo 66 proc. – nuo 4,1 mln. iki 6,8 mln. ha. Jų gamybos ES apimtis pasiekė 20 mln. tonų, daugiausia dėl paklausos biodyzelino gamybos sektoriuje (Atsinaujinančiųjų išteklių energijos direktyva). Rapsų sėklų šalutinis produktas (rapsų sėklų rupiniai) yra svarbus daug baltymų turinčių pašarų šaltinis. Pagrindinės rapsų sėklų gamintojos yra Prancūzija, Vokietija ir Lenkija.

2 grafikas Valstybių narių plotų dalys, skirtos baltyminiams augalams auginti, 2017 m.

Šaltinis: Eurostatas

Augalinių baltymų maisto rinka yra mažesnė (7 proc. dydžio), bet gali būti labai pelninga. 2017 m. ES suvartota beveik 3 mln. tonų: žirnių, paprastųjų pupų, lęšių, avinžirnių, kitų ankštinių augalų ir sojų. ES importuoja apie vieną milijoną tonų maistui skirtų ankštinių augalų, visų pirma avinžirnių ir lęšių. ES eksportuoja daugiau dirvinių žirnių ir paprastųjų pupų, nei importuoja.

3. ES RINKOS SEGMENTŲ PLĖTRA

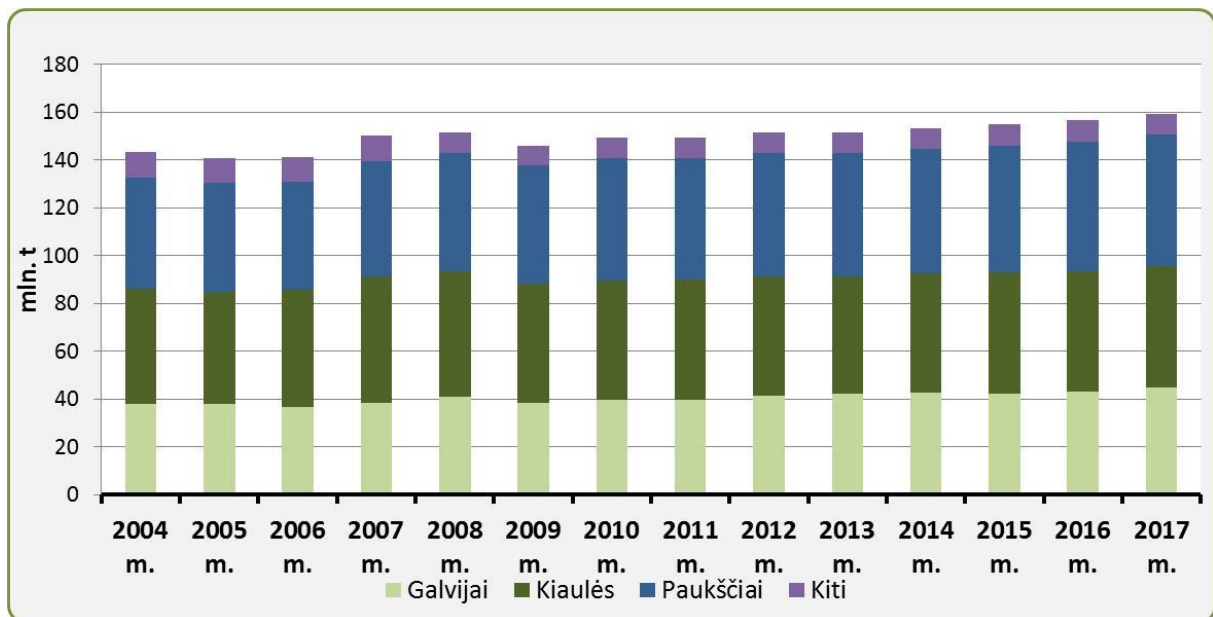
Augalinių baltymų rinką sudaro trys skirtingi segmentai – tradiciniai pašarai, didelės mitybinės vertės pašarai ir maisto produktai – ir kiekvienam iš jų būdingi tam tikri ekonomikos, socialiniai ir aplinkosaugos aspektai.

3.1. Tradiciniai kombinuotieji pašarai

Kombinuotųjų pašarų rinka yra didžiausia augalinių baltymų rinka. Du trečdaliai šios rinkos yra susiję su naminiais paukščiais (35 proc.) ir kiaulėmis (33 proc.), o atrajotojams (galvijams, avims ir ožkoms) tenka 28 proc.⁴. Prie 1 proc. metinio augimo labiausiai prisidėjo naminių paukščių ir pieno sektoriuose naudojami pašarai (3 grafikas), o kiaulių pašarų sektoriuje pastebimas sąstingis.

Tikimasi, kad augimo tempas išliks teigiamas iki 2030 m.⁵, nors sudarys vos 0,3 proc. per metus.

3 grafikas Kombinuotųjų pašarų naudojimas ES (2004–2017 m.)

Šaltinis: FEFAC Kombinuotųjų pašarų gamyba (1989–2017 m.)

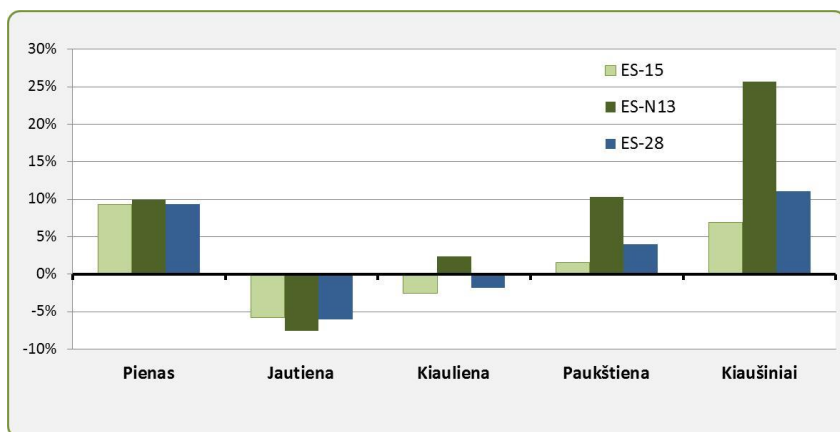
Svarbiausias veiksnys tradicinių kombinuotųjų pašarų rinkoje yra kaina. Kad patenkintų gyvulių mitybos poreikius (baltymų ir amino rūgščių kiekio atžvilgiu), gyvulių augintojai daugiausia dėmesio skiria kainos ir kokybės santykiui.

⁴ Europos kombinuotųjų pašarų gamintojų federacijos (FEFAC) 2017 m. statistinis metraštis.

⁵ 2018 m. ES vidutinės trukmės žemės ūkio perspektyva (bus paskelbta gruodžio 18 d.).

Sojų rupiniai yra vertinga tradicinių kombinuotųjų pašarų formulės sudedamoji dalis dėl didelio baltymų (daugiau nei 40 proc.) ir amino rūgščių kiekio, taip pat dėl pasiūlos ištisus metus (dėl to nebūtina dažnai keisti formulės). ES auginamų augalinių baltymų augimo perspektyvos tradicinių kombinuotųjų pašarų rinkoje yra ribotos.

4 grafikas Tikėtinas metinis augimo tempas gyvūninių produktų sektoriuje ES 2017–2030 m., iš viso ir pagal regionus

Šaltinis: 2018 m. ES vidutinės trukmės žemės ūkio perspektyva (bus paskelbta)

padidėti ES auginamų augalinių baltymų paklausa, nes tie regionai sutampa su pagrindiniais gamybos plotais.

3.2. Aukščiausios kokybės pašarai

ES vartotojai vis daugiau domisi gyvūninių produktų gamybos būdais. Jie reikalauja, kad gyvūnų gerovei, poveikiui aplinkai (atsižvelgiant į klimato kaitą ir miškų naikinimą) ir gamybos rūšims (gamyba, grindžiama ekologiškais arba genetiškai nemodifikuotais pašarais ir regioninėmis tiekimo grandinėmis) būtų taikomi aukštesni standartai.

Dėl to ES atsirado įvairių aukščiausios kokybės pašarų rinkos segmentų.

1 lentelė Genetiškai nemodifikuotų pašarų dalis tam tikrose valstybėse narėse (2012 m.)

Valstybė narė	Naminiai paukščiai	Kiaulės	Galvijai	Iš viso
Vokietija	49 %		9 %	
Jungtinė Karalystė	28 %			
Vengrija	100 %	100 %	100 %	
Italija	15 %	5 %	11 %	
Prancūzija	10 %	7 %	19 %	
Švedija	100 %	100 %	91 %	
Austrija	85 %	5 %	56 %	
Lenkija	5 %			
Airija	38 %			
Danija	28 %			
ES	19 %	5 %	8 %	11 %

Šaltinis: „Markets for non-Genetically Modified Identity Preserved soybean in the EU“, JRC, 2015 m.

Dar viena svarbi tendencija – santykinis tradicinės gyvulininkystės produkcijos perkėlimas į Rytų Europą: į Lenkiją (visų pirma paukštininkystės) ir šiek tiek į Vengriją bei Rumuniją (4 grafikas), kur gamybos sąnaudos yra mažesnės.

Dėl tokio perkėlimo gali

Ši tendencija labiausiai matyti produktų, gaminamų iš genetiškai nemodifikuotais pašarais šeriamų gyvūnų, sektoriuje: pavyzdžiui, 2012 m. Vokietijoje 9 proc. galvijų pašarų buvo genetiškai nemodifikuoti (1 lentelė), o 2017 m. VLOG⁶ sertifikuoto pieno rinkos dalis sudarė daugiau nei 40 proc. Austrijoje įvairiuose gyvulininkystės sektoriuose pastebimi panašūs pokyčiai.

⁶ VLOG (Verband Lebensmittel Ohne Gentechnik) – Vokietijos asociacija, išduodanti sertifikatus ir ženklą „Ohne Gentechnik“ (be GMO).

Deja, šiame etape sunku atlikti išsamesnę tų pokyčių analizę, nes ES lygmeniu trūksta išsamių duomenų apie aukščiausios kokybės pašarų rinkos segmentus.

5 grafikas Austrijos rinkos padėtis

SEGMENTAS	EKOLOGIŠKA	BE GMO
Galvijai	21 proc. galvijų	-
Pienininkystė	15 proc. pieno	100 proc. pieno
Vištos dedeklės	12 proc. vištų dedeklių	~ 80–90 proc. kiaušinių
Broileriai	10 proc. broilerių	~ 100 proc. vištienos
Kiaulės	2 proc. kiaulių	8 proc. kiaulių
Sojų maisto produktai	-	100 proc.

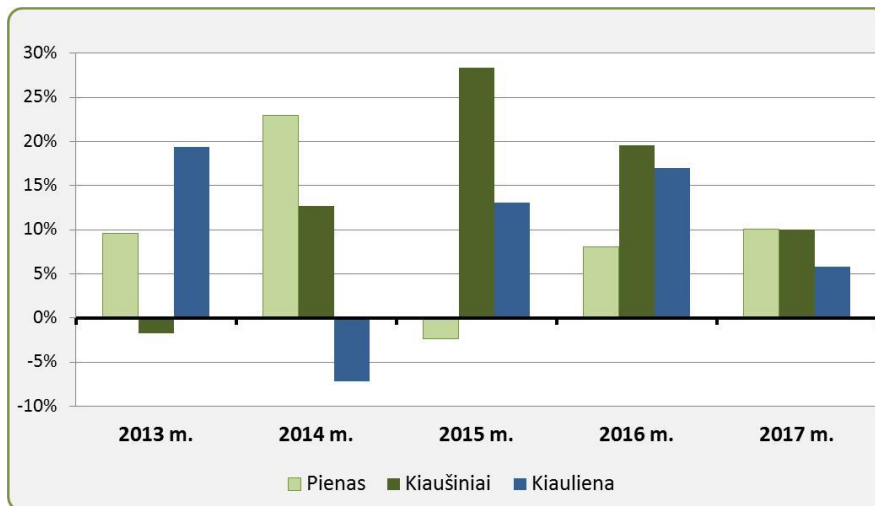
Šaltinis: Austrijos atvejo tyrimas, „Agrosynergy“ (bus paskelbta 2018 m.)

Taip atsiranda ekonominių galimybių ES auginamiems pašarams, kurie savaime yra genetiškai nemodifikuoti. Genetiškai nemodifikuotų sojų kaina už toną yra 80–100 eurų didesnė iš dalies dėl to, kad reikia kompensuoti mažesnę derlingumą ir didesnes sąnaudas, ir dėl to, kad jų prieinamumas ribotas. Pasaulio rinkoje parduodama tik 9 mln. tonų genetiškai nemodifikuotų sojų⁷, o tai sudaro 6 proc. pasaulio prekybos sojomis.

Ekologiška gamyba taip pat sparčiai auga ES gyvūninės produkcijos sektoriuje dėl vidutiniškai daugiau nei 10 proc. per metus didėjančios

paklausos.

6 grafikas ES ekologiškos gyvūninės produkcijos metinis augimo tempas

Šaltinis: Eurostatas

2016 m. 3 proc. ES pieno buvo ekologiškas pienas. Tikimasi, kad iki 2030 m. šis skaičius padidės iki 10 proc. Penkiose valstybėse narėse (Austrijoje, Švedijoje, Danijoje, Latvijoje ir Graikijoje) rinkos dalys jau viršija 10 proc. (2 lentelė).

2 lentelė Ekologiškų pieno produktų gamyba 2017 m. (*2016 m.)

⁷ 2018 m. gegužės mėn. „Rabobank“ ataskaita „Decommoditising Soy“.

Valstybė narė	Visos pieno produktų rinkos dalis	Ekologinė gamyba (tonomis)	Vidutinis augimo tempas per 3 metus
Austrija	19 %	612 629	13 %
Švedija	15 %	414 233	4 %
Latvija	12 %	96 549	3 %
Graikija	10 %	57 289	2 %
Danija	10 %	541 404	4 %
Vokietija	3 %	939 080	11 %
Prancūzija*	2 %	611 450	6 %
Nyderlandai	2 %	247 795	7 %
ES*	3 %	4 501 983	11 %

Šaltinis: AGRI GD

ūkyje dalį.

3 lentelė Ekologiškų džiovintų ankštinių augalų ir baltyminių augalų plotas (2016 m.)

Valstybė narė	Konvertuotas ir konvertuojamas plotas (hektarais)	Ekologinės ariamosios žemės ploto dalis	Vidutinis augimo tempas per 3 metus
Prancūzija	85 827	10 %	17 %
Italija	43 986	5 %	21 %
Ispanija	38 057	8 %	-4 %
Vokietija	37 863	8 %	11 %
Lietuva	30 131	21 %	3 %
Suomija	15 526	7 %	15 %
Austrija	14 274	7 %	3 %
Švedija	14 221	3 %	10 %
Lenkija	12 173	3 %	29 %
Kiti	44 963	3 %	15 %
ES	337 021	6 %	11 %

Šaltinis: Eurostatas.

3.3. Maisto produktų segmentas

Žmonių suvartojamas augalinių baltymų kiekis didėja daugelyje ES regionų, ypač Vakarų ir Šiaurės Europoje. Ypač perspektyvi mėsos ir pieno produktų pakaitalų rinka, kurioje metinis augimo tempas atitinkamai sudaro 14 proc. ir 11 proc. (7 grafikas).

Šis segmentas nebėra nišinė rinka, nes į rinką patenka didelės maisto produktų bendrovės ir dideli mažmenininkai, parduodantys savo prekių ženklų produkciją. Maždaug 90 proc. mėsos

Ekologiškos gyvūninės produkcijos augimas daro tiesioginį poveikį ekologiškų džiovintų ankštinių augalų ir kitų pašarams naudojamų baltyminių augalų gamybai ir siekia 11 proc. per metus (3 lentelė). Tokia tendencija tikriausiai išliks ir netgi gali didėti.

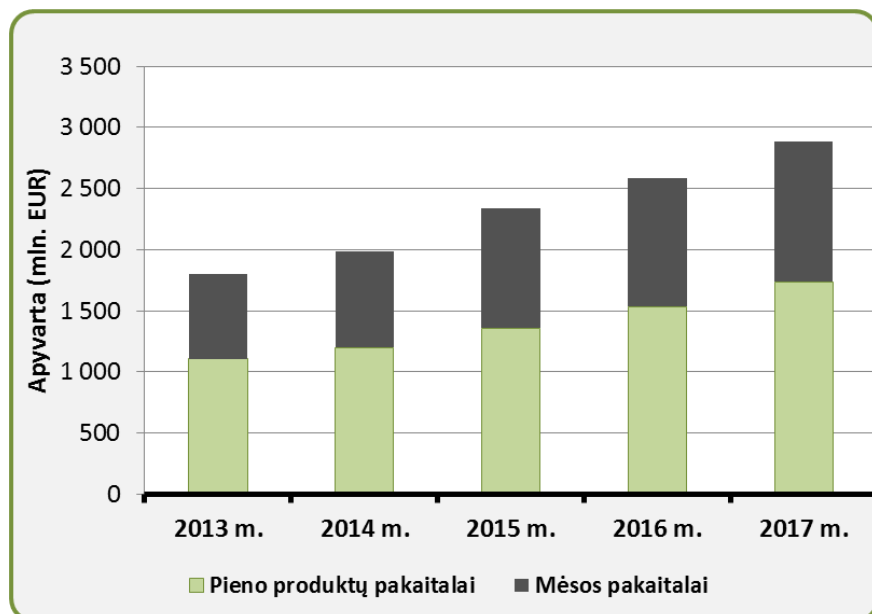
Atrajotojų sektoriuje ekologiškos gamybos augimas taip pat naudingas žolinių pašarų sistemoms ir pašarų gamybai ūkyje siekiant užtikrinti minimalią pašarų gamybos

Svarbus augalinių baltymų gamybą ES skatinantis veiksnys – didelė aukščiausios kokybės pašarų grandinių plėtra.

Didėjanti genetiškai nemodifikuotų pašarų paklausa suteikia galimybių ES sojų augintojams, nes šiuo metu už Europos ribų tokių produktų trūksta.

pakaitalų suvartoja „fleksitarai“⁸. Mažmenininkai augalinių baltymų produktus neretai išdėsto lentynose su tradiciniais mėsos ir pieno produktais.

7 grafikas Mėsos ir pieno produktų pakaitalų apyvarta ES (2013–2017 m.)

Šaltinis: AGRI GD, remiantis „Euromonitor“

ES maistinių ankštinių augalų rinkai naudingos apvirimo procesų inovacijos, ankštinių augalų naudojimas paruoštuose maisto produktuose ir naujų ankštinių augalų, kaip antai sojų *edamame*, atsiradimas.

Ankštiniams augalams taip pat naudingas didėjantis vartotojų susidomėjimas regioniniais produktais. Ankštinių augalų, turinčių su gamybos vieta susijusių savybių, vietos pavadinimus galima registruoti kaip saugomas geografines nuorodas arba saugomas kilmės vietos nuorodas.

Jau pripažinta beveik 40 ankštinių augalų iš 8 skirtingų valstybių narių: Ispanijos (pvz., *Armuña* lęšiai), Italijos, Prancūzijos (pvz., *Le Puy* žalieji lęšiai), Graikijos (pvz., *Santorini* paprastosios pupos), Švedijos, Latvijos, Austrijos ir Lenkijos. Tie produktai paprastai parduodami didesnėmis kainomis nei įprasti produktai.

Augalinių baltymų maisto rinkos augimo tempas siekia dviženklis skaičius. Tačiau, norint susidaryti geresnį vaizdą, reikia daugiau duomenų apie šiuos pokyčius.

Dviejuose praktiniuose seminaruose, kurie buvo surengti prieš rengiant šią ataskaitą (tiekimu grandinių ir rinkos segmentų klausimais) buvo pabrėžta gerai veikiančių maisto produktų segmento tiekimu grandinių svarba.

⁸ Praktinis ES ekspertų seminaras „Augalinių baltymų rinkos segmentai“.

4 lentelė Trijų segmentų charakteristikų santrauka

Tradiciniai pašarai	Aukščiausios kokybės pašarai	Maisto produktai
Kaina, kaip pagrindinis pašarų pardavimų veiksnys	Vartotojų paklausa (sveikata, aplinka, kokybė, gamybos sistemos)	Valgymo įpročių keitimas didėjant fleksitarų skaičiui ir mitybos vartojant daugiau ankštinių augalų (pvz., etninių maisto produktų) populiarumui
Baltymų ir amino rūgščių kiekis siekiant patenkinti gyvulių mitybos poreikius	Pridėtinės vertės produktai (sukuriama papildoma marža gamintojui, siekiant užimti rinkos dalis naudojami prekių ženklai)	Daugiamečiai įsipareigojimai siekiant plėtoti maisto produktų tiekimo grandines (tiekimasis regioniniu ir Europos lygmeniu)
Prieinamumas (ištisis metus), ribotos sąnaudos formulei keisti	Savanoriškas ženklinimas didinant su kilme ir gamybos metodu susijusį skaidrumą	Skonio tyrimai ir patogesni bei greitesni pagaminimo būdai
Gyvulininkystės intensyvinimas Rytų Europoje arčiau ES sąjū gamybos plotų ir toliau nuo pagrindinių importo centrų	Didėjanti tvariai gaminamų pieno produktų, kiaušinių ir mėsos, įskaitant genetiškai nemodifikuotus ir regionuose gaminamus pašarus, paklausa	Dviženklis skaičius siekiantis metinis augimo tempas, kurį skatina ir geresnis prieinamumas prekybos centruose
Augimo tempas tradicinėse rinkose beveik nulinis, o aukščiausios kokybės produktų rinkos auga toliau	Ekologiškų produktų paklausa turėtų augti toliau ir tas augimas bus susijęs su didesne teritorija, pvz., pieno produktų sektoriuje	Taps įprasti, nes ir maisto produktų bendrovės, ir didelės maisto produktų sektoriaus grupės (prekybos centrai) pradeda siūlyti tam tikras veisles
Labai dideli ES auginamų baltyminių augalų kiekiai, bet ribota pardavimo rinka	Rinka, trumpuoju ir vidutinės trukmės laikotarpiu turinti didelį augimo potencialą, ir palyginti dideli kiekiai esamose tiekimo grandinėse, kurias reikia pritaikyti	Didžiausios ūkininkų pelno maržos, bet labai nedideli kiekiai ir dažnai tenka kurti tiekimo grandines

4. AGRONOMINĖ IR APLINKOSAUGINĖ ANKŠTINIŲ AUGALŲ NAUDA IR JŲ NAUDA KLIMATUI

Ankštiniai augalai (ankštiniai, sojos ir pašariniai ankštiniai augalai (liucerna, dobilai)) – tai augalai, kurie prisideda prie azoto fiksacijos, kurių šaknų sistemų gumbuose yra simbiotinių bakterijų *Rhizobia* ir kuriuose gaminasi azoto junginiai.

Azotas yra svarbi baltymų sudedamoji dalis ir augalams reikalinga maistinė medžiaga. Ankštinius augalus naudojant sėjomainai paprastai užtikrinamas mažesnis mineralinių ir organinių azoto trąšų, dėl kurių susidaro 25 proc. viso tiesiogiai išmetamo šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio ES žemės ūkio sektoriuje⁹, poreikis.

Įtraukiant ankštinius augalus į ilgalaikės sėjomainos sistemas užtikrinamas tam tikras teigiamas poveikis dirvožemio sąlygoms. Dirvožemio anglis atlieka pagrindinį vaidmenį kalbant apie anglies ciklą, dirvožemio derlingumą ir augalų vystymąsi, taigi ji yra svarbi pasaulio klimato modeliuose ir žemės ūkio sistemose.

Nustatyta, kad po apšėjimo ankštiniais augalais padidėja tam tikrų kultūrinių augalų derlingumas, pvz., kviečių, kukurūzų arba rapsų sėklų derlius gali būti iki 10 proc. didesnis,

⁹ I. Pérez Domínguez *et al.* (2016 m.), „An economic assessment of GHG mitigation policy options for EU agriculture (EcAMPA 2)“. JRC politikos mokslinio konsultavimo ataskaita.

palyginti su tais atvejais, kai jie auginami po apsėjimo grūdais. Po apsėjimo ankštiniais augalais pagerėja ir grūdų kokybė (pvz., didesnis baltymų kiekis arba mažesnis užterštumas mikotoksinais).

Įtraukiant ankštinius augalus į sėjomainą taip pat sumažėja kenkėjų daromas poveikis, nes suardomi keli grūdų kenkėjų ciklai. Tačiau tam tikri kenkėjai daro žalą ir ankštiniais augalams.

Dauguma ankštinių augalų labai patrauklūs bitėms ir neretai yra prieglobstis kitai laukinei gyvūnijai, todėl mažai išteklių naudojančiose žemės ūkio sistemose jie gali daryti teigiamą poveikį biologinei įvairovei. Liucerna ir dobilai taip pat daro teigiamą poveikį piktžolių kontrolei po jų auginant kitus kultūrinius augalus, todėl galima naudoti mažiau herbicidų arba visai jų nenaudoti.

Siekiant gauti tokios naudos aplinkai, turi būti taikomi patikimi agronominiai metodai. Daugelio ankštinių augalų auginimo sistemos yra gana sudėtingos ir, palyginti su grūdais arba rapsų sėklomis, jiems yra būdingi derliaus skirtumai ir didesnis derliaus nepastovumas.

Pastarieji yra didelė kliūtis tolesnei plėtrai ir pagrindinė problema, kurią reikia spręsti siekiant pagerinti baltyminių augalų auginimą. Dėl selekcijos išteklių stokos ir nepakankamų žinių (menkų agronominų žinių, nepakankamo ūkininkų ir kitų subjektų bendradarbiavimo ir kt.) ankštiniais augalams auginti šiuo metu naudojama tik 3 proc. ES ariamosios žemės plotų, nepaisant jų agronominės ir aplinkosauginės naudos.

5. MOKSLINIAI TYRIMAI IR INOVACIJOS ES LYGMENIU

Įgyvendinant dabartinę ES mokslinių tyrimų ir inovacijų sistemą inovacijos remiamos per Europos inovacijų partnerystę žemės ūkio našumo ir tvarumo srityje (toliau – EIP žemės ūkio našumo ir tvarumo srityje), kuriai lėšos skiriamos iš dviejų finansavimo šaltinių: pagal Europos mokslinių tyrimų programą „Horizontas 2020“ ir kaimo plėtros programas, kurių lėšomis remiamos veiklos grupės ir inovacijų rėmimo paslaugos (žr. 8 grafiką).

8 grafikas Žemės ūkio srities Europos inovacijų partnerystė. Programos „Horizontas 2020“ ryšys su BŽŪP

Ankštinių augalų srityje esama įvairaus masto mokslinių tyrimų projektų. Remiantis ankstesnių projektų, kuriais buvo sprendžiami selekcijos klausimai, susiję su biotiniu ar abiotiniu stresu, ankštinių augalų naudojimu maisto produktuose ir pašaruose ir jų aplinkosauginiais pranašumais, rezultatais vykdomi projektai pagal programą „Horizontas 2020“, kuriuose ieškoma būdų pereiti prie tvarių ir konkurencingų

ankštinių augalų auginimo sistemų ir vertės grandinių ES, rengiamos selekcijos strategijos ir nustatomos maisto produktų savybės.

2018 m. teminiame tinkle „Legumes Translated“ pradėtos kaupti turimos žinios ir geriausios patirties pavyzdžiai, susiję su tvariomis ankštinių augalų auginimo sistemomis ir vertės grandinėmis. EIP žemės ūkio našumo ir tvarumo srityje sudarė tikslinę grupę baltyminių augalų klausimais, ši grupė parengė ataskaitą¹⁰.

Siekdamos spręsti labiau vietinio pobūdžio problemas, dauguma valstybių narių finansuoja veiklos grupes pagal savo kaimo plėtros programas. Kelios iš jų susijusios su baltyminiais augalais (ankštinių augalų teikiamomis ekosisteminėmis paslaugomis, augalų auginimu, naudojimu pašaruose ir maisto produktuose), pavyzdžiui:

- „Žirnių, lubinų ir paprastųjų pupų gamybos užtikrinimas ir skatinimas Bretanėje“ (Prancūzija);
- „Su SKVN „Parmigiano Reggiano“ sūrio gamyba susijusių pašarų (įskaitant liucerną) sistemų gerinimas“ (Italija).

Ankštiniams augalams tenka pagrindinis vaidmuo sprendžiant kompleksinius pasėlių įvairinimo, tvaraus dirvožemio valdymo ir maistinių medžiagų ciklo klausimus, kurie nagrinėjami ir mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje. Visoje šioje veikloje laikytasi daugiašalio požiūrio ir sisteminių metodų, kuriais bus vadovaujama ir toliau vykdant mokslinių tyrimų ir inovacijų veiklą, susijusią su pasiūlymais dėl programos „Europos horizontas“ ir būsimos BŽŪP. Moksliniai tyrimai ir inovacijos gali padėti padidinti šių kultūrinių augalų konkurencingumą – tam reikia vienu metu kurti pardavimo rinkas, koordinuoti tiekimo grandines ir tobulinti gamybos būdus.

6. ES POLITIKOS PRIEMONĖS IR VALSTYBIŲ NARIŲ INICIATYVOS

6.1. Pagrindinės BŽŪP priemonės, kuriomis remiami baltyminiai augalai

Dabartinėje BŽŪP numatytos kelios priemonės, kuriomis tiesiogiai arba netiesiogiai pripažįstama ankštinių augalų nauda aplinkosauginiu požiūriu arba palaikomas ir remiamas baltyminių augalų auginimas ES, kaip antai:

- žalinimas – užtikrinama galimybė auginti tam tikrus azotą fiksuojančius pasėlius, kurie yra naudingi ekologiniu požiūriu svarbių vietovių (angl. EFA) biologinei įvairovei, taip pat nustatomas pasėlių įvairinimo reikalavimas;
- kaimo plėtros programos, pvz., įgyvendinamos agrarinės aplinkosaugos ir klimato priemonės, dalijamasi žiniomis, teikiamos konsultacinės paslaugos, bendradarbiaujama, diegiamos inovacijos ir įgyvendinamos investicinės priemonės;
- savanoriška susietoji parama – ją galima skirti sektoriams, kurie patiria tam tikrų sunkumų, ir naudoti siekiant išlaikyti dabartinę gamybos lygį.

Dėl tokių priemonių ir palankių rinkos sąlygų pastaraisiais metais pastebima teigiama tendencija ir padidėjo ES baltyminių augalų gamyba.

Visose valstybėse narėse (išskyrus Daniją) ūkininkai savo įsipareigojimą skirti žemės ekologiniu požiūriu svarbioms vietovėms gali įvykdyti augindami azotą fiksuojančius pasėlius (8,3 mln. ha, t. y. 15 proc. ariamosios žemės ploto 2017 m.). Azotą fiksuojantys pasėliai – dažniausiai deklaruojama ekologiniu požiūriu svarbių vietovių rūšis (37 proc. viso ekologiniu požiūriu svarbių vietovių ploto).

10 <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/publications/eip-agri-focus-group-protein-crops-final-report>.

Keliose valstybėse narėse nustatyti papildomi reikalavimai dėl pasėlių, kurie turi būti auginami ekologiniu požiūriu svarbiose vietovėse prieš azotą fiksuojančius pasėlius ir po jų, siekiant užtikrinti naudingą poveikį biologinei įvairovei. Šiuo metu atliekamas poveikio biologinei įvairovei vertinimas¹¹.

Yra daug galimybių panaudoti kaimo plėtros programų priemones baltyminiams augalams remti. Atsižvelgiant į tokių programų pobūdį ir didelį skaičių, šioje ataskaitoje nebandoma kiekybiškai įvertinti jų taikymo ir tik pavyzdžiais parodoma, kaip kai kurias iš jų galima pritaikyti baltyminiams augalams remti.

Baltyminiai augalai yra įtraukti į kai kurias agrarinės aplinkosaugos ir klimato priemones. Valstybės narės gali skirti ūkininkams paramą už baltyminių augalų įtraukimą į sėjomainą arba žaliosios dangos išlaikymą siekiant pagerinti dirvožemio ir vandens kokybę tam tikrose teritorijose.

Per 2014–2020 m. programavimo laikotarpį sėjomainos ir pasėlių įvairinimo priemonės taikomos daugiau nei 3 mln. ha. Pavyzdžiui, Valonijoje parama skiriama už sėjomainą naudojant grūdų mišinius su bent 20 proc. ankštinių augalų, jeigu nenaudojama jokių trąšų ir pesticidų.

Vokietijoje įgyvendinama agrarinės aplinkosaugos ir klimato priemonė, kurios tikslas – remti žemdirbystės sėjomainą, jeigu bent 10 proc. pasėlių sudaro ankštiniai augalai.

5 lentelė Valstybių narių pranešimai apie savanoriškos susietosios paramos (X) ir ekologiniu požiūriu svarbių vietovių naudojimą 2019 m. auginant įvairius baltyminius augalus

¹¹ BŽŪP poveikio buveinėms, kraštovaizdžiams ir biologinei įvairovei vertinimas (bus paskelbtas).

Valstybė narė	Žirniai	Paprastosios pupos	Avin žirniai	Lubiniai	Liucerna	Sojos	Aliejingosios sėklos (išskyrus sojas)	Savanoriška susietoji parama* (ha)
AT								
BE								
BG	X	X	X	X	X	X		102 356
CY								
CZ	X	X		X	X	X		134 000
DE								
DK								
EE								
EL	X	X	X	X	X	X		151 058
ES	X		X	X	X	X	X	943 046
FI	X	X		X				176 570
FR	X	X			X	X		2 206 061
HR	X	X		X	X	X		70 000
HU	X	X	X	X		X		261 070
IE	X	X		X				4 500
IT	X	X	X	X		X	X	602 522
LV	X	X		X	X	X	X	38 449
LT	X	X		X	X			101 400
LU	X	X	X	X	X			800
MT								
NL								
PL	X	X	X	X	X	X		298 675
PT								
RO					X	X		426 360
SE								

*Savanoriška susietoji parama: fiksuotas hektarų skaičius remiantis ankstesniais 2009–2013 m. gamybos plotais

Pagal kaimo plėtros programas teikiama ekologinio ūkininkavimo parama tikriausiai turės didelį poveikį baltyminių augalų auginimo plėtrai ES, nes ekologinio ūkininkavimo srityje ankštiniai augalai reikalingi azotui ir ūkyje gaminamiems pašarams gaminti.

Siekiant didinti informuotumą apie agronominę ir aplinkosauginę sėjomainos sistemų naudą ir teikti patarimus ūkininkams galima naudoti žinių perdavimo ir konsultacines priemones. Bendradarbiavimo priemonėmis skatinamas ūkininkų ryšys su kitais subjektais, pvz., sukuriamos ir plėtojamos trumpos tiekimo grandinės ir vietos rinkos.

Siekdamos perorientuoti gamybą, kad, pvz., būtų auginami baltyminiai augalai, valstybės narės pagal tas programas gali įgyvendinti ir kitas priemones, kuriomis siekiama remti investicijas į fizinį turtą.

Pagal tiesioginių išmokų sistemą valstybės narės gali skirti savanorišką susietąją paramą sektoriams, kuriuose patiriama sunkumų, kad juose būtų išlaikytas dabartinis gamybos lygis. Pagal šią sistemą paramą galima skirti aliejingosioms sėkloms, ankštiniams javams ir kitiems baltyminiams augalams.

2019 m. 16 valstybių narių remia baltyminių augalų gamybą skirdamos savanorišką susietąją paramą. Beveik 12 proc. savanoriškos susietosios paramos biudžeto skiriama baltyminiams augalams. Pagalbos dydis skiriasi nuo 35 iki 660 eurų už hektarą (vidutiniškai – 79 eurai už hektarą).

2017 m. buvo 222 atvejai, kai pripažintos gamintojų organizacijos į savo veiklą įtraukė baltyminius augalus¹². Dauguma tų organizacijų tobulina tiekimo grandinę ir palengvina patekimą į rinką taikydamos ES konkurencijos taisyklių išimtis, susijusias su bendra rinkodara.

13 valstybių narių ateinančiais metais planuoja tiekti ankštinius augalus vaikams pagal ES mokyklų programą (remiantis jų pateiktomis nacionalinėmis strategijomis).

6.2. Valstybių narių iniciatyvų pavyzdžiai

Iš dalies naudodamos ES politikos priemones Vokietija, Prancūzija (bendradarbiaudama su tarpšakine organizacija) ir Lenkija¹³ parengė nacionalinius planus, kuriais siekiama remti baltyminių augalų auginimą.

Vokietija	Prancūzija	Lenkija
<i>Pavyzdinių ūkių tinklas, agrarinės aplinkosaugos ir klimato priemonės ir suinteresuotųjų subjektų dialogas</i>	<i>Tiekimo grandinių stiprinimas, vertės kūrimas vykdant sertifikavimo veiklą ir moksliniai tyrimai</i>	<i>Didesnis vietoje auginamų baltymų naudojimas gyvūnų pašaruose</i>
<p>Mokslinių tyrimų ir inovacijų programa ir pavyzdinių ūkių tinklai ekologinio ir tradicinio sojų (daugiau nei 100 ūkių), žirnių ir pupų bei pupelių (daugiau nei 75 ūkių) ir lubinų (daugiau nei 50 ūkių) auginimo srityse.</p> <p>Tie tinklai išbando veisles ir perduoda žinias ekologiniams ir tradiciniams ūkininkams.</p> <p>Sėjomainai su ankštiniais augalais skirta agrarinės aplinkosaugos ir klimato priemonė.</p> <p>Dialogo apie tvaresnius baltyminius pašarus su suinteresuotaisiais subjektais platforma.</p>	<p>Pagrindinis dėmesys ir pašarų, ir maisto produktų tiekimo grandinių sukūrimui ir stiprinimui.</p> <p>Siektinos reikšmės gamybos (500 000 ha baltyminių augalų iki 2022 m. esant 10–20 proc. didesnei gražai) ir aplinkos (20–30 proc. mažiau pesticidų ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų) srityse.</p> <p>Pagrindiniai elementai: moksliniai tyrimai ir inovacijos gerinant sveikų produktų rūšių naudojimą ir sertifikavimo sistemos.</p>	<p>Daugiametės mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros programos, kuriomis siekiama padidinti vietoje auginamų augalinių baltymų gamybą atliekant mokslinius tyrimus (selekcija, veislių pritaikymas, agronominiai metodai, tiekimo grandinių plėtojimas, geresnis baltymų panaudojimas gyvūnų pašaruose).</p> <p>Pagrindinis tikslas – sumažinti priklausomybę nuo importuojamų sojų.</p>

Siekdamos skatinti augalinių baltymų gamybą iniciatyvos ėmėsi Danija, Austrija ir Nyderlandai. 2018 m. pavasarį Danijos nacionalinė bioekonomikos kolegija paskelbė savo rekomendacijas dėl baltymų ateities¹⁴. Jos yra glaudžiai susijusios su aplinkosaugos tikslų įgyvendinimu pagal Vandens pagrindų direktyvą, kuria siekiama mažinti išmetamą šiltnamio

¹² „Ecorys“ (2018 m.). Gamintojų organizacijų ir jų veiklos alyvuogių aliejaus, jautienos ir veršienos ir lauko augalų sektoriuose tyrimas.

¹³ Vokietija: „Pupos, pupelės, žirniai ir kiti. BMEL baltyminių augalų strategija siekiant skatinti ankštinių augalų auginimą Vokietijoje“, nuo 2012 m.

Prancūzija: 2018–2022 m. „Plan de filière“.

Lenkija: „Vietoje auginamų augalinių baltymų naudojimo gyvūnų pašaruose ir kokybiškų gyvūninės kilmės produktų gamyboje didinimas įgyvendinant darnaus vystymosi tikslus 2016–2020 m.“

¹⁴ Nacionalinė bioekonomikos kolegija „Proteins for the future“, 2018 m.

efektą sukeliančių dujų kiekį ir pesticidų naudojimą. Dėmesys sutelkiamas į mokslinių tyrimų ir technologinę plėtrą pradedant baltymų gamyba iš žolių, paprastųjų pupų ir kitų baltymų šaltinių (vabzdžių ir jūrų baltymų) ir baigiant tų baltymų panaudojimu pašaruose, maisto produktuose ir biologinėse medžiagose siekiant komerciniais tikslais gaminti tvarias baltymines žaliavas.

Nepaisant to, kad Austrijoje nėra nacionalinio plano, ji daug dėmesio skiria vietoje auginamiems augaliniams baltymams ir pastaraisiais metais sugebėjo gerokai padidinti baltyminių augalų plotus. Dėl didelės vietoje gaminamų genetiškai nemodifikuotų pašarų paklausos ir ūkių konsultavimo sistemos svarbos sojos tapo ketvirtuoju svarbiausiu lauko augalu ir artimiausiu metu gali aplenkti kukurūzus.

Nyderlandų maisto politikoje nustatytas tikslas pakeisti gyvūninių ir augalinių baltymų balansą žmogaus mityboje. Dėmesys, be kita ko, sutelkiamas į visuomenės informavimą ir švietimą mitybos klausimais siekiant užtikrinti, kad vartotojai būtų geriau informuoti. Nyderlandų pieno sektoriuje parengtas planas, pagal kurį iki 2025 m. 65 proc. pienininkystės ūkiuose naudojamų baltymų turės būti pagaminama pačiame ūkyje arba kitoje vietoje, esančioje 20 km spinduliu. Įgyvendinant šį tikslą bus skatinama regioninė baltyminių augalų ir žolės ir dobilų mišinių gamyba.

Viršvalstybinis lygmeniu 2017 m. liepos mėn. 14 valstybių narių pasirašė „Europos deklaraciją dėl sojos“¹⁵, kuria įsipareigojo skatinti tvarią sojų gamybą tinkamose Europos vietose, įvairiais atvejais įtraukti ją į sėjomainą ir užtikrinti tvarią sojų ir kitų ankštinių augalų rinkų plėtrą Europoje. Deklaraciją pasirašiusios šalys įsipareigojo imtis priemonių, pvz., skatinti sveiką tvarią mitybą vartojant augalinius baltymus, skatinti tikslesnę gyvulių šėrimą, mažinti priklausomybę nuo importuojamų sojų veiksmingiau panaudojant baltymų šaltinius Europoje ir teikti didesnę paramą tvariai gaminamų sojų sertifikavimui.

7. IŠVADOS

Esant palankioms rinkos sąlygoms ir įgyvendinant esamas politikos priemones ES augalinių baltymų sektorius pastaraisiais metais dinamiškai auga, visų pirma jo aukščiausios kokybės pašarų ir maisto produktų segmentai.

Remiantis turimais duomenimis sunku kiekybiškai įvertinti tų segmentų augimo dinamiką ateityje. Vis dėlto plėtrai ir toliau darys įtaką šie veiksniai:

- santykinio ES auginamų baltyminių augalų konkurencingumo didėjimas, palyginti su kitais kultūriniais augalais ir ne ES auginamais augaliniais baltymais, pvz., auginant geresnes veisles ir geriau išmanant specifinius agronominius metodus ir kitus gamybos ciklo aspektus;
- organizuotų tiekimo grandinių ir gamintojų organizacijų plėtra sektoriuje užtikrinant masto ekonomiją, geresnę kokybę ir ženklumą siekiant populiarinti ES auginamus baltyminius augalus;
- akivaizdesnis pripažinimas, kaip ankštiniai augalai padeda siekti aplinkosaugos ir klimato srities tikslų taikant agroekologinę praktiką, pvz., išplėstinius sėjomainos metodus;
- vartotojų elgsenos ir pageidavimų keitimas, įskaitant augalinių ir gyvūninių baltymų balanso keitimą žmogaus mityboje ir aplinką tausojantį žemės ūkį;

¹⁵ http://www.donausoja.org/fileadmin/user_upload/Activity/Media/European_Soya_signed_declaration.pdf

- kitų politikos sričių ir visuomenėje vykstančių diskusijų įtaka baltyminių augalų auginimui (pvz., atogrąžų miškų naikinimo sustabdymas siekiant padėti įgyvendinti Paryžiaus susitarimą klimato srityje, JT darnaus vystymosi tikslus, Atsinaujinančiųjų išteklių energijos direktyvą ir Europos tvarumo ir bioekonomikos strategiją).

Įgyvendinant kelias jau taikomas politikos priemones, taip pat teikiant politikos pasiūlymus pagal naująjį ES daugiametį biudžetą (daugiametę finansinę programą), visų pirma žemės ūkio ir mokslinių tyrimų srityse, sudaromos galimybės toliau stiprinti ES auginamų augalinių baltymų plėtrą:

1. Remti augalinius baltymus auginančius ūkininkus pagal siūlomą būsimą BŽŪP, įtraukiant juos į nacionalinius BŽŪP strateginius planus

Plėtojant baltyminių augalų auginimą būtų galima pasiekti daugumą iš 9 BŽŪP tikslų (ekonominių, aplinkosauginių, klimato ir socialinių bei ekonominių, įskaitant sveikesnę mitybą).

Siekdama padėti valstybėms narėms nustatyti tikslines priemones pagal jų poreikių analizę, Komisija patars, kokiais būdais įtraukti augalinius baltymus į nacionalinius strateginius planus, įskaitant:

- baltymams tiesiogiai arba netiesiogiai naudingų sektorių programų rengimą siekiant stiprinti tiekimo grandines, išnaudoti augalinių baltymų rinkos potencialą ir padaryti ūkininkus atsparesnius;
- atlygį už ankštinių augalų teikiamą naudą aplinkai ir klimatui (kaip antai žaliąją dangą arba sėjomainą) įgyvendinant ekologinių sistemų ir aplinkos bei klimato kaitos valdymo įsipareigojimus pagal kaimo plėtros programas. Abiem atvejais atsirastų galimybių padėti gamintojams pereiti prie tvaresnių ūkininkavimo būdų, įskaitant tvarų intensyvinimą, tausiąją žemdirbystę ir agroekologinę praktiką;
- kaimo plėtros paramos panaudojimą investicijoms į ūkį, ūkių konsultavimo rėmimui, žinių perdavimui, gamintojų organizacijų steigimui ir bendradarbiavimui maisto grandinėje;
- atitinkamų sumų skyrimą susietajai pajamų paramai augaliniams baltymams, kurių gamybos plėtrai kyla sunkumų, siekiant padaryti juos konkurencingesnius ir (arba) tvaresnius arba pagerinti jų kokybę (neapsiribojant papildomais 2 proc.).

2. Toliau didinti konkurencingumą mokslinių tyrimų ir inovacijų priemonėmis

Moksliniai tyrimai ir inovacijos yra svarbus veiksnys siekiant padidinti ES auginamų baltyminių augalų konkurencingumą. Toliau skiriant paramą pagal ES ir valstybių narių mokslinių tyrimų programas bus galima padėti išspręsti selekcijos problemas, kompensuoti nedideles privačiojo sektoriaus investicijas į „mažiau svarbius“ baltyminius augalus ir sutelkti dėmesį į aplinką tausojančią pasėlių apsaugą, tvarų dirvožemio valdymą ir tiekimo grandines.

Pasiūlymas dėl programos „Europos horizontas“ (numatant dvigubai didesnę biudžetą žemės ūkio maisto produktams) leis išspręsti šias problemas, be kita ko, prireikus paskelbiant kvietimus teikti su baltyminiais augalais susijusius mokslinių tyrimų ir inovacijų projektų pasiūlymus.

EIP žemės ūkio našumo ir tvarumo srityje, kuriai parama skiriama pagal programą „Europos horizontas“ ir kaimo plėtros programas, padeda diegti inovacijas ūkių lygmeniu ir tiekimo grandinėse.

Įgyvendinant EIP žemės ūkio našumo ir tvarumo srityje, teminiuose tinkluose ir veiklos grupėse ir toliau bus renkami geriausios patirties pavyzdžiai bei mokslinių tyrimų rezultatai ir jais dalijamasi visoje ES.

3. Gerinti rinkos analizę ir didinti skaidrumą taikant geresnes augalinių baltymų stebėsenos priemones

Veiksmingiau rinkdami kainų, prekybos srautų ir gamybos bei vartojimo duomenis galėsime geriau suvokti rinkos dinamiką.

Žemės ūkio ir kaimo plėtros GD sistemingai įtrauks baltyminius augalus į Kultūrinių augalų rinkos stebėjimo centro darbą ir pradės diskusiją su valstybėmis narėmis ir suinteresuotaisiais subjektais apie reguliarių duomenų rinkimą ir keitimąsi jais.

Teikdami pirmenybę skaidresnei augalinių baltymų rinkai visoje vertės grandinėje, veiklos vykdytojai galės priimti geriau pagrįstus gamybos ir investavimo sprendimus. Vidutinės trukmės laikotarpiu tai padės sudaryti sąlygas kurti rizikos valdymo priemones, be kita ko, susijusias su būsimomis sojų ir kitų baltyminių augalų rinkomis, išreikštas eurais.

4. Didinti augalinių baltymų naudą mitybai, sveikatai, klimatui ir aplinkai

Valstybėms narėms ir suinteresuotiesiems subjektams siūloma išnaudoti įvairias galimybes aktyviai bendrauti ir skatinti baltyminių augalų naudojimą žemės ūkio, pašarų ir maisto produktų sektoriuose. Viena iš galimybių – dalyvauti būsimuose konkursuose pagal ES žemės ūkio maisto produktų populiarinimo programą, tarp jų, pvz.:

- „Su ekologija susijusios ES kokybės sistemų programos“;
- „Programos, kuriomis atkreipiamas dėmesys į konkrečias žemės ūkio gamybos sistemas“ (pvz., atsekamumą, autentiškumą, ženklinimą, maistingumą ir sveikumo aspektus, aplinką ir tvarumą).

2019 m. numatoma skirti 200 mln. eurų bendram populiarinimo programų finansavimui.

Komisija taip pat įsipareigoja plačiai skleisti informaciją apie augalinių baltymų pranašumus (pvz., mugėse, socialinėje žiniasklaidoje) ir toliau bendrauti su vaikais pagal mokykloms skirtas programas.

5. Skatinti aktyvesnę dalijimąsi žiniomis ir (arba) geriausios patirties pavyzdžiais tiekimo grandinės valdymo ir tvarių agronominių metodų srityse ir kaupti informaciją apie mokslinių tyrimų veiklą selekcijos, techninių inovacijų ir perdirbimo srityse, pvz., specialioje žinių platformoje

Komisija ragina tęsti diskusiją su valstybėmis narėmis, Europos Parlamentu ir kitais suinteresuotaisiais subjektais apie tai, kaip geriausia skatinti regionines ir nacionalines priemones ir taip išnaudoti ekonominį augalinių baltymų potencialą pasitelkiant esamas ir būsimas politikos priemones, siekiant užtikrinti tolesnę augalinių baltymų gamybos augimą ES.